

Рајна ДРАГИЋЕВИЋ
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

ПОЧЕЦИ ШТАМПАНЕ СРПСКЕ ЋИРИЛИЧНЕ
ЛЕКСИКОГРАФИЈЕ: ОРФЕЛИНОВ РЕЧНИК
ИЗ 1766. ГОДИНЕ*

(Латинскій букварь содержащій начало ученія и единъ краткій
словникъ Латинскаго языка съ переводомъ
Славено-Сербскимъ ради Сербскихъ дѣтей и всѣхъ,
которые Латинскому языку учится желаютъ, изданъ 1766)

У раду се говори о најстаријем штампаном српском ћириличном речнику. У питању је преводни двојезични латинско-славеносрпски речник. Објавио га је 1766. године Захарије Орфелин као део свог *Латинског буквара*. У раду се анализира лексика обрађена у том речнику, а посебна пажња посвећује се оној која не постоји у савременом српском књижевном језику. Скреће се пажња и на још неке речнике којим започиње српска ћирилична лексикографија, а пошто је речник објављен у оквиру латинског буквара, наводе се одлике тадашњих буквара и објашњава улога речника у њима.

Кључне речи: историјска лексикографија, српски језик, Захарије Орфелин, речник, буквар.

1. *Значај истраживања најстаријих српских
ћириличних речника*

На питање због чега тако мало знамо о најстаријим српским ћириличним речницима, а то су они довуковски речници углавном из друге половине XVIII века, одговор проналази најкомпетентнији стручњак

---

* Овај рад је претходно објављен као поглавље у књизи Рајне Драгићевић *Српска лексика у прошлости и данас*, Нови Сад, Матица српска 2018, 82–89.

за српску довуковску лексикографију, В. П. Гутков (1993: 3), који каже да разлог треба тражити у предрасудама лингвиста да ти речници нису вредни пажње јер спадају у преводну двојезичну лексикографију и нису довољно „српски”.

Међутим, с тим предрасудама појединих лингвиста не можемо се сложити јер се на основу српске (тј. славеносрпске) стране тих речника могу анализирати пре свега лексичке, али и многе друге језичке особености славеносрпског језика. Увек је важно запазити да ли ће се аутор речника одредити за домаћу или страну реч, а посебно је важно пратити ситуације када се аутор речника одлучи за два, па понекад и за три еквивалента који су у синонимском односу. По правилу, није без значаја коју ће лексему навести на првом месту, јер се може претпоставити да је то она која је у то време била уобичајенија. Чињеница да је аутор српске (славеносрпске) стране речника могао да бира најадекватнији преводни еквивалент, и то у складу са реалном употребном вредношћу лексике, а не, као у књижевности, у складу са законитостима риме, метрике и сл., указује на огроман значај тадашњих речника за испитивање реалних језичких прилика. У Предговору своје *Латинске граматике* из 1767. године, Орфелин каже да је превод сачињен у Санктпетербуршкој императорској академији наука и да је неке руске речи које нису разумљиве српској деци превео на српски. Ово је веома важан податак за истраживаче српске лексике XVIII века, јер то значи да руска народна и рускословенска лексика која је задржана у Орфелиновим уџбеницима представља ону лексику која је била позната српској деци, па самим тим и ширим круговима српског грађанства.

Из угла историјске лексикологије веома је важно упоредити данашње називе за одређене базичне појмове у односу на називе из тог времена. Битно је и да ли уопште постоји назив за одређени појам или је аутор речника, преведећи одреднице, морао да осмишљава описну дефиницију. Изостанак ознаке треба тумачити као податак о томе да појам без одговарајуће ознаке није био од значаја за живот тадашњег српског живља. Сам избор лексике у тим речницима говори о духу времена и култури народа јер се свакако нису преводили речници који садрже лексику без значаја за тадашњи друштвени и културни тренутак.

2. Најстарији српски ћирилични речници

Историја српских ћириличних речника почиње у XVIII веку, рукописним речницима. Вероватно најстарији или бар најстарији очувани речник јесте *Лексиконъ нѣмецкѣй и славеносербскѣй*, преписан 1741. године руком тада четрнаестогодишњег Јована Рајића. И. Грицкат (1972) претпоставља да је речник настао на основу неког латинско-немачког лексикона, чија

је латинска страна занемарена, а немачка страна је постала лева страна речника.

Први српски ћирилични штампани речник објавио је Захарије Орфелин, године 1766. Речник је био део тзв. *Латинског буквара*, који је Орфелин наменио Србима за учење латинског језика. Књигу је објавио издавач Димитрије Теодосије у Венецији. Састоји се из 47 страница. Прве 23 странице представљају текст буквара, а од 24. до 47. странице налази се латинско-славеносрпски речник.

Орфелинов Латински буквар и остали довуковски буквари. У букварском делу књиге изложена је абецеда, а затим слогови, па онда и латинске речи подељене на слоге, који се састоје из једног, два или три слова, а служе за увежбавање читања. Затим следе молитве на латинском, симболи вере, десет божјих заповести и још неколико црквених текстова. Уз сваки одломак написан на латинском наводи се, упоредо, текст на славеносрпском. Запажамо да овај буквар из XVIII века нимало не личи на данашње букваре. Прву необичност представља чињеница да је у питању двојезични буквар. Орфелин је био врло креативан у писању школских књига. Анализирајући овај и друге букваре до Вуковог *Првог српског буквара* (Драгићевић 2017), закључили смо да је још један Орфелинов буквар (онај из 1792. године) најоригиналнији и најкреативнији буквар у довуковској школској литератури, јер је имао највише световних садржаја и био другачији од свих осталих. Ипак, сви довуковски буквари имају мноштво заједничких особина. Поредићи их са данашњим, закључили смо следеће (Драгићевић 2017):

1. У прошлости је из буквара провејавао задатак да се очува православна вера (што потврђују црквени текстови), затим национални идентитет (што показују народне пословице), па и задатак да буквар буде увод у све науке (математику, географију, историју, стране језике), а данас се шаље порука да буквар има задатак да на неприметан начин уведе дете из света игре у свет образовања.
2. Стари буквари служили су за учење читања, а вештина писања се занемаривала, док су данашњи буквари, не занемарујући читање, ипак, чини се, у први план ставили овладавање вештином писања и моторичким вештинама уопште.
3. Стари буквари су хладни, ауторитативни, у њима се, с позиције недодиривих висина аутора и учитеља, износе чињенице корисницима, за које често нисмо сигурни да морају бити деца. Нови буквари су засновани на комуникативној методи, сусретљиви су према ученику, писани су с намером да га описмене, али и да се поиграју с њим, да га забаве и да га заинтересују.

4. Неки аутори старих буквара (на пример, Орфелин) имали су свест о томе да ће њихов буквар многим корисницима бити једина књига у животу, па су га пунили најразличитијим садржајима из различитих наука, док аутори данашњих буквара знају да је њихова књига прва у низу у дугачком образовном систему који предстоји. Различите позиције аутора, другачије постављени задаци и намере, утичу на различите концепције буквара.

3. Речник у Орфелиновом Латинском буквару

Орфелинов речник објављен у *Латинском буквару* значајан је као први српски ћирилични штампани речник, а В. Гутков (1993: 23) сматра да је *Латински буквар* у целини значајан у историји српске културе по томе што је то прво дело које је штампано руском грађанском ћирилицом. Примећује се и то, каже Гутков, да је позајмљивање нове графије из Русије било резултат стремљења ка прилагођавању графије са фонетским устројством живог, говорног језика српског народа.¹

Т. Остојић (1923: 114) каже да је овај речник, као и буквар у целини, прост превод или, још боље, делимична прерада руских уџбеника. Д. Руварац (1914) је покушао и да докаже на коју се то руску књигу ослањао Орфелин, али је Гутков, упоређујући њихове делове, убедљиво доказао да то није тачно и да је Орфелинов буквар, па и речник, настао по угледу на већи број сличних страних књига.

4. Структура речника

Латинско-славеносрпски речник Орфелиновог Латинског буквара састоји се из 23 странице. Лексика је распоређена у тематске групе, а сам избор таквих група увек представља културолошко-историјски податак о најважнијим појмовима око којих се организовао живот народа у XVIII веку. У питању је следећих 15 тематских група и 4 граматичке врсте глагола: 1) О небесныхъ (21 лексема), 2) О элементахъ (36), 3) О времени (57), 4) О звѣрахъ (40), 5) О птицахъ (30), 6) О рыбахъ (13 именица + 17 назива за инсекте за које није наведен назив групе), 7) О травахъ и прошчихъ зелїяхъ и плодахъ (75), 8) О чловѣку (97), 9) О Сродству и Власти (58), 10) О домѣ (140), 11) О хальїнахъ (26), 12) О градѣ (34), 13) О науки (112), 14) О путешествіи (21), 15) О владѣніи (29), 16) О души (86), 17)

¹ М. Костић (1921) извештава о рукопису Орфелиновог *Славенског речника*, који је он намеравао да заврши 1783. године, али није успео због болести и смрти. М. Костић наводи да се грађа за овај речник, писана Орфелиновом руком, у виду три „теке” налази у Карловачкој патријаршијској библиотеци. Велика је штета што овај речник није објављен.

Глаголы первого спряженія (103), 18) Глаголы второго спряженія (56), 19) Глаголы третьяго склоненія (80), 20) Глаголы четвертаго склоненія (31).² То значи да се на левој страни овог речника налазе 1.162 лексеме (В. Гутков је пребројао 1.163) које су преведене нешто већим бројем славеносрпских лексема, јер се неке латинске речи преводе једним еквивалентом, а за неке се наводи два или три синонима.

Пошто се лексика за најважније појмове споро мења и дуго опстаје у језику, одлучили смо да фокус овог кратког истраживања буде у лексици која, свакако, спада у основни лексички фонд, јер су све наведене тематске групе фундаменталне, а будући да се свака састоји из неколико десетина речи, та лексика, по правилу, представља, најизразитије лексичке представнике дате тематске групе.

У првој групи пажњу привлачи неколико лексема које бисмо из данашње перспективе укључили у архаизме. За *Месец* у речнику се користи *луна*, а за светлосни зрак *луча*. *Млад Месец* назива се *новом луном*. У Речнику САНУ, лексема *луна* је маркирана квалификатором *песн.*, што указује на један од могућих путева архаизирања лексике, а то је сужавање на употребу у одређеном функционалном стилу.

У другој групи, лат. *ignis* преведено је као *огањ*, а не као *ватра*, што је данас такође архаизам, а за *кишу* се користи русизам *дожд*. Место су у групи пронашле и *громова стрелица*, као и *ледена свећа*, коју данас називамо *леденицом*. Овај метафорички назив, иако је врло погодан, није се одржао.

У групи о времену, присутна је именица *полгода* за временски период од шест месеци. Пошто у неким језицима постоји назив за овај период, а у савременом српском изостаје, рекли бисмо да је лексеми *полгода* заменио недостатак лексеме, што називамо празним местом у лексичком систему или лакуном. Теоријски посматрано, није јасно због чега нема ове лексеме у савременом српском језику, будући да је корисна и потребна. Временски период од две године на латинском се назива *biennium*, што Орфелин преводи тако што *двагода* пише као једну реч. За временски интервал од пет година (*luftrum*), Орфелин користи *пятигодишнее време*. За именовање периода од седам дана Орфелин се колеба па га назива и *седмицом* и *недељом*, баш као и у савременом српском језику. Из овога закључујемо да је још у XVIII веку, постојао проблем употребе лексеме *недеља* за означавање седмодневног интервала, јер се њоме именује и један дан у седмици, али, из неких разлога, тај проблем се продужава све до XXI века. И тада, као и данас, упоредо се користе *час* и *сат* за временски интервал од 60 минута. Посебну пажњу привлачи латинска именица *momentum*, која је преведена као *магновење ока* (дакле, период који је потребан за магновење

² У наставку ћемо речничку лексичку углавном исписивати савременом графичком.

ока, а *магновење* се у Речнику САНУ дефинише као *време потребно да се магне, трепне оком, трен, тренутак, часак*. Пример указује на један од начина сналажења у превођењу – ако недостаје одговарајућа лексема, преводилац може да посегне за метонимијском сликом. Уместо *зора* користи се именица *деница*.

Постоји неколико назива за животиње који се више не користе. Именица *скот* данас се све мање користи у значењу *четвороножна животиња* (иако се то значење наводи као примарно чак и у Речнику СЈ), а преовлађује секундарно, метафоричко значење *немилосрдна, подла особа* (РСЈ). Слично је и са именицом *псето*, која се (упркос дефиницији примарног значења у РСЈ) пре свега употребљава у значењу *лоша, рђава особа*. Дакле, нека секундарна, метафоричка значења одређених именица које су се користиле и у XVIII веку и данас све се чешће користе као примарна. Орфелин за *слона* користи *елефант*, а за *веверицу* русизам *белка*.

Све птице које се наводе у речнику задржале су исте називе као код Орфелина, а што се риба тиче, занимљиво је да се за *пастрмку* користила именица *форелл* (која, према В. Михајловићу, спада у германизме).

Међу називима за биљке обрађен је и *травник* (*травњак*). Још у Орфелиново време постојала је биљка под именом *крсти-куме-дете*. За *баишту* се користила реч *сад* (чије примарно значење у старословенском језику је било *биљка*, а секундарно *врт*), а за *баишована* – *садовник*. *Ружа* и *роза* биле су синоними, а *лала* је била *тулипан* (што је један од бројних примера речи које су користили Срби, а које данас третирамо као кроатизме). *Кукуруз* (фрументум) је био познат као *запас*. Неке биљке (вероватно врсте трава) називане су данас заборављеним речима или дијалектизмима, нпр. *алант*, *црнобиљ*, *бодринац*, *петрожил*. *Валеријана* је била *булдирјан*.

Ево и неколико примедба о богатој групи о човеку, која садржи 97 лексема. Латинска именица *figura* преводи се као *образ*, *лик*, што представља пример промене значења лексема током времена. Две латинске именице *persona* и *facies* преводе се као *лице*. Занимљиво је и нејасно то што се за *facies*, осим *лице*, наводи и *зрак* (за шта потврду проналазимо у *Речнику црквенословенског језика* С. Петковића). Уместо данашње именице *образ* користио се русизам *ишека*. *Врат* и *шија* били су синоними, па их Орфелин заједно наводи. За *кичму* се користила именица *ртењача*. Лат. *cerebrum* преводи се као *мозак у кости*.

У тематској групи о сродству читамо да су се *млада* и *младожења* називали *жених* и *невеста*. *Супарник* (*rivalis*) називао се *сољубовник*, а *развод* је био *разлученије*. За *кћер* се користила именица *дишти*.

У делу речника посвећеном кући, већ из самог назива тематске групе уочавамо да се *кућа* назива *домом*. *Степенице* су *басамци*, а за прозор се наводе три синонима: *окно*, *пенџер* и *прозор*. Из редоследа претпостављамо

где је ком синониму место у Орфелиновом језичком осећању или у говору његових савременика. За *зид* се наводе два синонима – *дувар* и *стена*, за *lat. fornax* – турски грцизам *фуруна* и *пећ*, а за *сто* – словенски хунгаризам *астал* и *трапеза*. Лат. *ignis* се преводи и као *огањ* и као *ватра*. Предност се даје именици *гвозд*, која је значила исто што и *ексер*.

За основне комаде одеће углавном се користе исти називи као данас, али *штифли* се даје предност у односу на *чизму* и русизму или германизму *шуба* у односу на *бунда*. Пажњу привлачи лексема *спонка* која се користила упоредо са *копчом*.

У богатој лексичкој групи о науци читамо да се *број* назива русизмом *число*, *слово* је *писмја* или *буква*, а за *реч* се, пре свега, користи *слово*, па тек онда *реч*. За музички инструмент *трубу* употребљава се германизам *тромпета*, а за *лиру* – *лаер*. *Геометрија* је *земљемерије*, *географија* – *земљеописаније*, а *астрономија* – *звездочетије*. Димничар се називао *омакијом* (тур.), а обућар – *чизмецијом* (тур.). *Шума* и *лес* (рус.) су такође у синонимском односу, као и *корабљ* (рус.) и *лађа*. Лука је *пристан* или *гавен*.

Поглавље о путовању открива да су се истовремено користиле именице *пут* и русизам *дорога* и да се предност давала *гори* у односу на *планину*.

Међу врлинама налази се и доста рускословенских лексема: *добродјетелъ*, *постојанство*, *штедрота*, *премудрост*, *благодјејаније*, *доброжеланије*, *благоговеније*, *милосердије*, *терпеније*, а међу манама и *будалаштво*, *злост*, *небреженије*, *распикућа*, *дерзост*, *непостојанство*, *крадеж*, *ласкателство*.

Постојао је глагол *прељубодјејствовати*, који означава појам за који данас не постоји једна лексема. Предност се даје русизму *обвинити*, али се наводи и *обтужити*.

5. Запажања о саставу лексике у Орфелиновом речнику

Овај најопштији преглед лексике обрађене у Орфелиновом речнику указује на висок степен народне лексике, коју је Орфелин користио преводећи латинске речи. Многе од тих лексема користе се и данас. Од страних утицаја, којих очигледно има, највише је русизама, али има и германизама и турцизама, од којих многи нису опстали до данас.

Све ово што је управо речено представља закључак нашег истраживања лексике у овом речнику, јер од 1.162 латинске лексеме, којима одговара око 1.500 лексичких еквивалената, побројали смо у овом раду скоро све лексеме које не спадају у данас познату народну лексику. То значи да је ненародне лексике било врло мало и да није у праву Н. Толстој, који каже да је десну страну овог речника чинила рускословенска лексика (према Гуткову 1993: 17). На исти начин греша и Т. Остојић (1923: 115)

произвољно оцењујући да су „речи латинске углавном протумачене руски или црквено-словенски, али често место руске или црквене долази српска, али без некога разлога.” Прво: није тачно да су латинске речи углавном протумачене руским или рускословенским, а друго – није тачно да се аутор без разлога опредељивао за руски или српски превод. Њега је, као што је већ речено, водила жеља да корисници што боље разумеју преведеницу, па се у складу са познавањем прилика у употреби језика одлучивао за једно или за друго решење. До истог закључка као ми дошао је и Гутков тако што је проверио сву обрађену лексику на десној страни речника која почиње на слово К у Вуковим речницима и у Речнику МС. На крају анализе, Гутков (1993: 19–20) закључује да речник у Орфелиновом Латинском буквару спада у резултате српске лексикографије, и то не само зато што је аутор речника био Србин, већ и зато што је у њему приказана лексика српског језика, у складу с одређеним временом и одређеном територијом на којој се тај језик користио.

Корисно је и запажање Гуткова да постоје тематске групе у Орфелиновом речнику у којима има више руских и рускословенских речи, а то је, рецимо, тематска група о души. У њој има много апстрактне лексике и она је у мањој мери српска народна. У оним групама у којима има више лексике са конкретним значењем, више је српских, народних речи. Као пример, Гутков наводи тематску групу о путовањима.

Приметили смо да Орфелин повремено као преводне еквиваленте неке латинске лексеме наводи и српску народну лексему, али и русизам или рускословенску реч. Такав избор одговара његовом схватању књижевног језика јер је у *Славеносрпском магазину* написао да је *щастіе* славеноруска реч, док је *сређња* српска реч, а да ће он користити и једну и другу (Гутков 1993: 22).

6. Неки типови лексичких промена на основу Орфелиновог речника

Запазили смо неке путеве лексичких промена од Орфелиновог времена до данас.

Прво. Неке лексеме које су се користиле у XVIII веку у савременом српском језику су се архаизирале тако што су сузиле употребу и данас се користе само у одређеном функционалном стилу. Тако је, на пример, лексема *луна* маркирана квалификатором *песн.* у Речнику САНУ.

Друго. Посебан вид наизглед сужавања значења представља случај именица *образ*, *лик* које се у Орфелиновом речнику користе као превод латинске речи *figura*. Оне се у савременом српском језику не односе на цело тело, већ само на један део тела. *Образ* је русизам, који и данас у руском има исто значење, што значи да појаву о којој говоримо не изазива

сужавање значења лексеме протоком времена, већ различита семантичка судбина ове лексеме у руском и српском језику.

Треће. Неки метафорички називи нису опстали, иако су врло сликовити. Тако се, на пример, није одржала синтагма *ледена свећа*, коју данас називамо *леденицом*.

Четврто. Неке лексеме се нису очувале, а ниједна нова лексема их није заменила, већ је на њиховом месту остало празно место у лексичком систему, лакуна. Такав је случај са именицом *полгода*, која је нестала из српског језика, а није замењена неком другом. Слично је и са глаголом *прељубодјејствовати*.

Пето. Постоје још неки случајеви нелогичних поступака у лексичком систему за које не постоје системска решења. Познато је да су синоними привремено језичко стање и да закон језичке економије брише један од њих. Међутим, понекад се дешава да опстану оба синонима и да вековима изазивају мање проблеме у међулексичким односима. Тако се, на пример, упоредо са лексемом *седмица*, још у XVIII веку користила *недеља*, која је изазивала проблем јер је истовремено означавала седмодневни интервал, али и један дан у седмици. Међутим, из неких разлога, тај проблем се продужава све до XXI века.

Шесто. Секундарна, метафоричка значења одређених именица које су се користиле и у XVIII веку и данас све се чешће користе као примарна. Тако се, на пример, именица *скот* све чешће користи да означи неморалну особу, а не четвороножну животињу. Именица *псето* се, такође, све чешће употребљава да означи особу лошег карактера, док је именица *пас* резервисана да означи домаћу животињу.

Седмо. Инспиративно је истраживати редослед синонима које Орфелин понекад наводи као превод одређених латинских речи. Тако, на пример, из низа *окно*, *пенџер*, *прозор* закључујемо да је у савременом књижевном српском језику опстала само она лексема која је у Орфелиново време била најмање фреквентна.

Осмо. Уместо неких лексема које данас постоје у српском књижевном језику, Орфелин је морао да се сналази употребом одговарајућих метафоричних или метонимијских слика. Тако је, на пример, за латинску реч *momentum* употребио слику *магновање ока*.

7. Општа оцена Орфелиновог речника

Завршићемо оценом Гуткова (1993: 30) да овај Орфелинов речник представља значајан извор података о историји српског језика и српске народне културе. Његов садржај, примећује Гутков, помаже бољем разумевању састава српског књижевног језика шездесетих година XVIII века. Гутков сматра да треба објавити фототипско издање овог речника,

како би ово дело ушло у круг свима доступних извора словенске језичке историје.

ИЗВОРИ

Орфелин 1766: Захарије Орфелин: *Латинскій букварь содержащій начало ученія и единъ краткїй словникъ Латинскаго языка съ переводомъ Славено-Сербскимъ ради Сербскихъ дѣтей и всѣхъ, которые Латинскому языку учится желаютъ*, изданъ 1766.

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика I–VI*, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика I–XIX*, Београд: САНУ, 1959– .

РСЈ: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.

ЛИТЕРАТУРА

Грицкат 1972: Ирена Грицкат: Један немачко-славеносрпски речник – препис Јована Рајића из 1741. год., *Јужнословенски филолог*, XXIX/1–2, 153–194.

Гутков 1993: В. П. Гудков, *Сербская лексикография XVIII века*, Москва: Филологический факультет МГУ.

Драгићевић 2017: Рајна Драгићевић: Први српски буквари до *Првог српског буквара*, *Књижевност и језик*, LXIV/1–2, 2017, 67–77.

Костић 1921: Мита Костић: Непозната дела Захарија Орфелина, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. 1, 86–92.

Младеновић 1960: Александар Младеновић: Прилог проучавању Орфелиновог језика, *Зборник за филологију и лингвистику*, III, 153–175.

Орфелин 1767: Захарије Орфелин, *Первые начатки латинскаго языка*, Въ Млеткахъ: код Димитрія Θεодосія.

Остојић 1923: Тихомир Остојић, *Захарија Орфелин, живот и рад му*, Београд: Српска краљевска академија, посебна издања, књ. XLVI, Науке философске и филолошке, књ. 12.

Петковић 2010: Сава Петковић, *Речник црквенословенског језика*, Београд: СПЦ.

Руварац 1914: Д. Руварац: Прилози за историју српске књижевности. 11. О првом латинском буквару за српску децу, *Бранково коло* 20, св. 5, Београд.

Руварац 1924: Д. Руварац: Прва штампана латинска граматика за Србе, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. 4, 155–176.